

Bojan
Štih

Tivoli

Ljubljana, 3. januarja. V prvih dneh novega leta, ko se prazniki še niso iztekli, nudi osrednje sprehajališče ljubljanskega Tivolija kaj žalostno podobo: skoraj vse svetilke Plečnikove mojstrovine, ki so ponos mesta, so potolčene. Kaj reči ob takem »herojstvu«? Vandalizem brez prič, brez imena in pomoči je lahko samo strahopetna ponigliavost.

DELO, 4. 1. 1983.

Ti vandali silvestrske noči 82 so kajpada od nekod prišli in se naselili med nami, da bi nam vladali, nam ukazovali in nas tudi strahovali. Prišli iz nas, da bi bili med nami. Ti vandali so kajpak kot populacija in kot način obnašanja posledica neke ali pa celo kar zelo nadrobno opredeljene ekonomske in politično moralne (ne)zakonitosti. Ti vandali so nedvomno seštevek vzgoje in poduka, s katerima zdaj in tukaj v okvirih »usmerjenega« šolskega sistema duhovno (ne)opremljamo mladega človeka za življenjsko pot. In potem so ti vandali vsekakor tudi dokaz silovite moralno duhovne krize, ki pa ni samo naša (slovenska) posebnost, marveč je tudi svetovno planetarna resničnost.

Ampak takoj je treba reči tole: tivolski vandalizem nikakor nima svojega začetka v silvestrskem uničevanju Plečnikovih svetilk v umirajočem parku, ki je še pred nekaj desetletji sodil med najlepše priče evropskega hortikularnega duha. Vandalsko pustošenje se je začelo v Tivoliju takrat, ko so hokejisti in košarkaši postavili na črno športno dvorano tik zraven Cekinovega gradu, v katerem je Muzej narodne osvoboditve; takrat, ko so plavalci in waterpoolisti postavili plavalni bazen in uničili Lattermanov dvored; takrat, ko so železničarji porušili Jakopičev paviljon, poglobili ceste in speljali skozi park železniško progo, takrat, ko so cestarji in urbanisti trasirali skozi umirajoči park štiristezni avtocesto. Vandalsko uničevanje Tivolija se je tedaj začelo tistega leta in tistega dne, ko smo opustili skrb za ta prelepi park, ki je segal v samo osrčje mesta. Silvestrski uničevalci so tedaj le nadaljevalci početja »dežurnih« sovražnikov Tivolija. Za svoje »dejanje« so tedaj kaj lahko našli veliko zgledov. In če smo barbarsko uničili Prešernovo (Bleiweisovo) cesto ali pa staro sprehajališče v Rogaški Slatini, zakaj ne bi uničili tudi Plečnikovih svetilk v Tivoliju? Proč s kulturno dediščino, ki je največkrat v svojem izviru delo tako imenovanih izkoriščevalskih razredov. Padla so znamenja ob cestah, pozidali smo polja, porušili smo spomenike laične in sakralne narave, zakaj ne bi tudi razdejali vsega, kar je še v Tivoliju?

Učili so nas v mladosti, kako moramo v slehernem dogodku iskati in odkriti družbenoekonomske (razredne vzroke), zakaj brez njih se ne zgodi ničesar na tem svetu. Le takšno odkrivanje družbenoekonomskih (razrednih) vzrokov, tako so nas učili, je pot k resnici in zdravju. In če premislimo vse učinke sodobnega vandalizma na naših tleh in iščemo za te učinke tudi družbene vzroke, bomo spoznali, da se vse, kar se godi, godi

zato, ker smo zanemarili kulturno vzgojo človeka in ker nočemo spoznati, da je *socializem v svojem jedru kulturno vprašanje*. Naše gostilne in restavracije so postale beznice, v katerih vlada in ukazuje nasilje, pijani in primitivni posamezniki. Naši vlaki, ki so bili pred vojno zgled urejenosti in čistoče, so zdaj le še premikajoče se točilnice, v katerih vladata kvanta in surovost, v vagonih pa se kopičijo izmečki in iztrebki človeških teles. Naši parki in mestne ulice so smetišča, ki se dvigajo proti nebu. Naše reke so kanali, po katerih teče umazanija. Naši razgovori pa so le še zaporedje prostaških besed, kletvic, vzklikov zmerjanja. Nikjer ni več tišine, ne miru in ne lepote. Pa tudi narave ne. Sodobni vandal je uveljavil svojo moč in potisnil veliko večino ljudi v stran in v izolacijo, kjer ti ljudje trepetajo za svojo prihodnost.

Kdor danes opazuje s kritičnim očesom naše tako imenovano javno življenje — na ulici, v vlaku, v gostilni, v kinematografu — ta kaj kmalu spozna, da smo »vzgojili« *nekulturnega, duhovno praznega in docela neosveščenega posameznika, ki daruje svoje življenje le zabavi in prebavi. In vendarle vemo, da brez kulture in brez duhovnih vrednosti nikakor ni mogoče živeti. Žal tudi naša proti kulturi, morali in duhovnosti usmerjena šola ničesar ne da mlademu človeku, podari mu le športne, manifestativne, gospodinjske, lovske in tehnične iluzije. To pa je vsekakor premalo. To vemo, tako kot vemo, da je bil fašizem političnodružbeni sistem tehnike in gospodarstva brez kulture in duhovnih vrednosti. In ker smo oropali človeka kulture in ga razrešili moralno duhovne odgovornosti, se je med nami pojavil in nam začel ukazovati vandal, ali kakor bi dejal Karl Marx lumpenproletarec. Sijajno in veljavno podobo tega vandala in lumpenproletarca so nam nedavno podarili v igri Zlata čevljička Dominik Smole, Mile Korun in igralec Ivo Ban.*

Še se spomnim delavcev iz časov pred vojno. Bili so to kulturni in pokončni ljudje, ki so v idejah svojega političnega boja in v strokovnem znanju iskali svojo prihodnost. Imeli so svoja društva, v katerih so peli, igrali in se tudi veselili. Mislili in čustvovali. Govorili so spodobno in vedeli so, kaj je obleka in kakšno bodi vedenje na cesti, na vlaku, v gostilni ali kjerkoli že. Marx in Bog sta jih obvarovala pred prostaškim samouničevanjem. Rad bi napisal knjigo o jeseniškem plavžarju Pogačniku ali pa o ljubljanskem kovaču Zlebirju, zakaj od njiju sem se v mladosti naučil toliko pametnih in koristnih misli, da se še zdaj v stiskah zatekam k njim po pomoč in življenjsko oporo. Še vidim kmečke ljudi iz časov pred vojno. Bili so ljudje s strogo disciplino obnašanja in življenja v občestvu in njihova kultura ni poznala folklorne bebastosti, kakršno jim radi pripisujemo, ko mislimo v okvirih vulgarnega liberalizma o tako imenovanem vaškem idiotizmu. [Mimogrede enkrat za vselej bo treba tudi odpraviti laž o temnem srednjem veku, zakaj resnična in prava — po orwellosko opredeljena — tema je šele zdaj zavladata v svetu]. Še pomnim mlade ljudi pred vojno — sam sem sodil mednje —, ki so kot dijaki ali kot vajenci hrepeneli po svobodi nekakšne očarljivo romantične ljubeznive prihodnosti.

Ni pa v meni še ugasnilo pomnenje na predvojni lumpenproletariat ali na štokglajzerje, kot se je reklo v takratnem žargonu lenuhom, nepridipravom, barabam in lumpom. Ta lumpenproletariat je bil kajpada rezultat revščine, brezposlenosti, predvsem pa moralnega in duhovnega razkroja, ki ga je povzročila industrija. Tehnika pravzaprav. Tudi predvojni lumpen-

proletariat se je obnašal tako, kot se vede sodobni. Razbijaško, nasilno, vandalsko. Kruha in zabav je bilo njegovo geslo in je tudi še danes. Takšno silovito moč ima to geslo, da smo mu podlegli v nekaterih radijskih, televizijskih in kinematofskih sporedih. In še nekaj. Prav iz vrst predvojnega lumpenproletariata v mestih in na vasi se je rekrutiral v okupatorjeve vrste personal, ki je še kako nasilno, krvavo in cinično deloval v boju proti slovenski partizanski vojski.

Kdo je tedaj »odgovoren«, da se je med nami spet uveljavil lumpenproletariat, ki je tudi v Tivoliju jasno in glasno izpovedal svoj program? Ljudstvo prav gotovo ne. Saj je jasno, da med izobraženci, kmeti in delavci, ki vedo, da tako imenovana delitev dobička in dohodka nikakor ni alfa in omega socializma, ne bomo našli nikakršnega razumevanja za divjaštva, še manj pa naklonjenosti do lumpenproletarskih ekscesov. Med poštenimi in delovnimi ljudmi bomo odkrili ogorčenje nad dejanji, ki nas potiskajo navzdol na vandalsko raven. Ljudje so za moralo, za kulturo, za etiko, za umetnost in niso proti njim. Pametni ljudje vedo, da kultura ni poraba, marveč sta produkcija in gospodarstvo — tisto, kar prinaša izgube — edini resnični avtentični *porabi*. Ljudje tudi vedo, da je Tivoli prispodoba naše skupne nesreče ali vsaj težave. Zato se moramo vprašati, zakaj smo kot delavci, kmetje in izobraženci izročeni na milost in nemilost »diktaturi lumpenproletariata«, ki vlada na cesti, v gostilnah, v čakalnicah, v vagonih in veseličnih krajih? Kdaj bomo vendarle spoznali, da se v našem javnem življenju uveljavlja lumpenproletariat tudi zategadelj, ker sta birokracija in tehnokracija volens nolens njegova naravna zaveznika? To je pač neizprosna logika in to je železni zakon družbenih stanj in razmer. Zakaj, kdor trdi, da je kultura *poraba*, se mora znajti na tisti črti, s katere je še pol koraka v moderni vandalizem. Rešitev je tedaj le v tistem sožitju gospodarstva in kulture, v katerem ne bo več prostora ne za lumpenproletariat pa tudi ne za birokracijo in tehnokracijo. Tudi v tehničnih šolah morajo biti jeziki, zgodovina in kulturnoumetniška vzgoja na prvih mestih učnega programa. Sicer bomo vzgajali robote, »fachidiote« in vandale.

Potemtakem tivolsko vandalsko dejanje ni nekaj, s čimer naj opravita policija in sodnik za prekrške. »Na vešala z njimi!«, je nekdo zakričal v sveti jezi, ko je bral dnevniško poročilo o razdejanju v Tivoliju. Rekel sem mu: »Kulture med ljudmi ni mogoče razširjati z vešali, tako kot socializma ni mogoče uresničevati z generali in policaji. Kdor bo obešal, bo obešen, in obešenci bodo obešali, tako nam razkrije teorija o retorziji modernega sveta. Drugačno pot moramo najti, vsekakor pa takšno, ki vodi mimo vešal in arestov.« In kakor sem razumel prijateljevo ogorčenje, nisem se mogel strinjati z njim. Rekel sem, da tudi početje v Tivoliju terja od nas vseh skupno dejanje, v katerem in s katerim se bomo uprli nasilju lumpenproletariata. A to dejanje bodi temeljna politična naloga, recimo, socialistične zveze. Nikjer namreč ne piše, da so neizobraženost, nekulturnost in nevednost temeljni kamni socializma. Potemtakem: s šolami in kulturno vzgojo v njih bomo lahko presekali pot nasilnikom in vandalom. In še to: ne gre za šolske diplome, marveč vprašujemo o morali in kulturi. Dejanje (ali pa zločin) v Tivoliju je pač *signum temporis*, da marsikaj v naši družbi ni pametnega in zdravega!